

Navezanost, ljubezenski slogi in duhovnost kot napovedovalci menjavanja partnerjev v odrasli dobi

Maja Tisovec, Petja Kovačevič in Peter Golob*
Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Zakonska in družinska terapija

Povzetek: Cilj raziskave je ugotoviti, ali bo v partnerskih odnosih odraslih, ki poročajo o manj varnem stilu navezanosti na starše v otroštvu, več menjav partnerjev kot v partnerskih odnosih odraslih, ki poročajo o varnem stilu navezanosti; ali se bodo tisti, ki menjavajo partnerje, ujemali v ljubezenskem slogu, in ali bodo značilnosti duhovnih dimenzij osebnosti drugačne kot pri tistih, pri katerih je menjavanje partnerjev manj. V vzorec je bilo vključenih 353 udeležencev moškega in ženskega spola od 15. do 66. leta starosti. Ugotovili smo, da je navezanost na starša povezana z menjavanjem partnerjev. Posamezniki, katerih starši so bili svojim otrokom na razpolago, jim nudili oporo in pozornost, so v manjši meri menjavali partnerje kot ostali, ki te podpore s strani staršev niso bili deležni. Raziskava je pokazala tudi, da sta za posameznike, ki večkrat menjavajo partnerje, značilna ljubezenska sloga igra in prijateljstvo, za tiste, ki se ne strinjajo z menjavanjem partnerjev oziroma so imeli v svojem življenju manjše število partnerski zvez, pa so značilni erotičen, pragmatičen in nesebičen ljubezenski slog. Glede duhovnosti in menjavanja partnerjev smo ugotovili, da je za tiste, ki so bolj duhovni – zlasti v smislu da so bolj predani iskanju emocionalnega zadovoljstva v molitvi ali v meditaciji, značilno večje število oseb, s katerimi so bili v partnerski zvezi oziroma so imeli z njimi spolni odnos.

Ključne besede: navezanost, ljubezen, duhovnost, medosebni odnosi

Attachment, love styles and spirituality as predictors for changing partners in adulthood

Maja Tisovec, Petja Kovačevič and Peter Golob*
University of Ljubljana, Faculty of Theology, Marriage and Family Therapy

Abstract: The purpose of the research was to determine whether partners in an adult relationship who report less secure style of parental attachment in childhood more often change partners than those who report a secure attachment style, and whether those who change their partners correlate in the romantic style, and whether the features of the spiritual dimensions of personality will distinguish from those who change partners less frequently. The sample included 353 participants, aged from 15 to 66 years. On the basis of the research we came to the conclusion that parental attachment is associated with changing partners. Individuals whose parents were available to their children, provided them with support and attention, were changing partners less often than those, who did not have that much support and

* Naslov/Address: Maja Tisovec, univ. dipl.psih., Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Zakonska in družinska terapija, e-mail: maja.tisovec@gmail.com

attention. The study showed that individuals who were frequently changing their partners showed two distinctive love styles - play and friendship. Those who do not agree with changing partners or had less partnerships, showed a distinctive trend of erotic, pragmatic and selfless love styles. The study also showed significant correlation between spirituality and changing partners - those who were more spiritual (particularly in the sense that they are more committed to find emotional satisfaction in prayer or meditation), had more partnerships and sexual intercourses.

Keywords: attachment, love, spirituality, interpersonal relationships

CC = 3020

Uvod

Navezanost

Otrokov prvi odnos je z osebo (najpogosteje mama), ki mu predstavlja varno bazo, iz katere lahko raziskuje svet. Varna baza tako posamezniku omogoča, da spozna okolje ter na podlagi tega razvija podobo o sebi, svetu in vzpostavljanju odnosa z bližnjimi. Če otrok lahko z občutkom varnosti in zaupanjem raziskuje svojo okolico, pridobi občutek kompetentnosti (Crowell, Treboux in Waters, 2002). Varna navezanost otroku omogoči, da se počuti čustveno potešenega in varnega. Čuti, da je oseba, na katero je navezan, vedno na voljo, ko potrebuje tolažbo (Erdman in Caffery, 2003). Izkušnje spodbujanja, podpore in sodelovanja z materjo ter kasneje z očetom dajejo majhnemu otroku občutek vrednosti in ustrezen model, po katerem bo lahko gradil svoje prihodnje odnose (Kompan Erzar in Poljanec, 2009). Prav tako trdi tudi Bowlbyeva teorija navezanosti, ki poudarja, da posameznik, ki od primarnih oskrbnikov pridobiva odzivno in skrbno vzgojo, oblikuje notranji delovni model kot rezultat dobljenega okolja. Model vsebuje zanesljivost in vrednoto zaupanja, s katerim izraža sebe (Rubin, Dwyer, Booth-LaForce, Burgess in Rose-Krasnor, 2004).

Model navezanosti, ki se vzpostavi v svoji prvotni obliki do približno tretjega leta starosti, je dovolj stabilen, da lahko govorimo o vplivu zgodnjih izkušenj na stile navezanosti v odraslem intimnem odnosu (Crowell idr., 2002). Prav tako ugotavljata tudi Rholes in Simpson (2004), avtorja članka Teorija navezanosti, ki trdita, da izkušnje v zgodnjih odnosih s starši ustvarijo notranji delovni model in stil navezanosti, ki sistematično vpliva na navezanost v odraslem intimnem odnosu in tako vodijo vedenje v odraslem intimnem odnosu. Caspi in Elder (1988) sta v svoji raziskavi prišla do zaključka, da ločitev staršev, kar posledično vpliva na odnos starš-otrok in vzpostavljanje njune povezanosti, negativno vpliva na otrokovo odraslo intimno zvezo. Pri odraslih, katerih starši so se ločili, opažajo višjo stopnjo izražanja jeze in kritičnosti do njihovega partnerja, kar vodi k tveganju za ločitev (Amato, 1996). Vendar Crowell idr. (2002) še dodajajo, da je varna navezanost v otroštvu bolj stabilna in se ohranja kljub temu, če se odrasli varno navezan partner

zbliža z ne-varno navezanim partnerjem. Pri čemer je ne-varna oblika navezanosti bolj dovzetna za spremembe. Avtorji se praktično strinjajo, da zgodnji odnosi vplivajo na poznejše, je pa pomembno, da lahko samo en poznejši razumevajoč odnos pomembno spremeni ponotranjene modele odnosa. K. Kompan Erzar (2006) pravi, da partnerja ustvarita prostor za odigravanje vseh vzorcev navezanosti. V tem prostoru se predelujejo še ne do konca razvita in razdelana področja regulacije afekta ter sposobnost varne navezanosti, ki se v primarni družini niso mogla razviti (Kompan Erzar, 2006). Tako lahko v partnerskem odnosu posameznik dokončno razvije svojo osebnost ali psihopatološko obolenje, ki se je začelo v odnosu med staršem in otrokom ter se je prek otroštva, adolescence razvilo v odraslost, v intimen odnos med dvema posameznikoma (Shmueli-Goetz, Target, Fonagy in Datta, 2008). Sperling in Berman (1994) ugotavljata, da odrasli, ki so v svojem otroštvu imeli tople in odzivne starše, hkrati poročajo o večjem zadovoljstvu v intimnem odnosu s partnerjem ter so se v partnerskem odnosu bolj pripravljani prilagajati in vztrajati, v primerjavi s posamezniki, ki v otroštvu niso vzpostavili varne navezanosti. Ti posamezniki tudi vidijo svoje partnerje kot neodzivne, za kar krivijo sebe, in ne zaujajo v dobronamernost drugih (npr. anksiozna navezanost), pogosto zanikajo potrebo po bližini partnerja, so z njimi manj intimni, skrivajo čustva in se pogosto distancirajo, kot posledica strahu pred zavrnitvijo (npr. izogibajoča navezanost). Simpson (1990) ugotavlja, da imajo posamezniki, ki so varno navezani, v povprečju dalj časa trajajoče odnose s svojimi intimnimi partnerji in so jim tudi bolj zavezani. Prav tako poročajo tudi o večjem zadovoljstvu v odnosu, kar jih posledično tudi vzpodbuja, da ta odnos ohranijo. Prav tako ugotavljajo tudi avtorji Cobb, Davila in Bradbury (2001), ki pa še dodajajo, da imajo varno navezani posamezniki večje sposobnosti komunikacije in spoprijemanja s konflikti v odnosu ter drug drugemu nudijo več podpore. Kar pa ne pomeni, da varna navezanost vedno zagotavlja trajen intimni odnos s partnerjem. Ljudje, ki so razvili anksiozno obliko navezanosti, se tudi pogosto znajdejo v dolgotrajnih, vendar nesrečnih intimnih partnerskih zvezah (Davila in Brandbury, 2001), saj ta oblika navezanosti vključuje strah pred zapuščenostjo in občutke lastne nevrednosti, kar pogosto vodi k temu, da ti posamezniki ostanejo v že obstoječih zvezah, kljub temu da so v njih nesrečni. Avtorja Bogaert in Sadava (2002) pa ugotavljata, da imajo posamezniki, ki so v otroštvu razvili ne-varno navezanost s starši (anksiozna navezanost), prej spolne odnose, več spolnih partnerjev in v večji meri varajo svoje partnerje, kot posamezniki, ki so vzpostavili varno navezanost v otroštvu.

Teorija navezanosti sicer poudarja pomembnost povezave med izkušnjo iz primarne družine in odraslim intimnim odnosom, vendar moramo pri tem upoštevati tudi sam razvojni vidik intimne zveze. Karney in Brandbury (1995), ki v svojem članku obravnavata kvaliteto in stabilnost odnosa opozarjata, da teorija navezanosti ne pojasnjuje, kako se par spreminja skozi čas in zakaj se nekateri partnerski odnosi razvijajo drugače kot drugi.

Ljubezenski slogi

Nekateri avtorji so raziskovanje ljubezni začeli z opisom posameznih oblik ljubezni, med katerimi je tudi Lee (1988; v Hendrick in Hendrick, 1986), ki je skušal razvrstiti te oblike v nekaj temeljnih tipov. Njegova tipologija in taksonomija ljubezni obsega šest ljubezenskih »slogov« ali »barv« z ozirom na to, kako ljudje pojmujejo ljubezen:

- erotika, ki vključuje močno telesno privlačnost, ki se razvije zelo zgodaj, erotična ljubezen je zelo intenzivna in jo spremlja močna predanost partnerju; osebe, pri katerih prevladuje erotična ljubezen, ljubezen visoko vrednotijo;
- igra označuje slog, pri katerem ljubezen predstavlja predvsem igro; oseba, ki pojmuje ljubezen kot igro, se izogiba globokim čustvom in jih tudi pri partnerju ne želi vzbujati; za ta tip je značilno pogosto menjavanje partnerjev, hkrati pa ima tovrstna ljubezen določeno manipulativno kvaliteto – vprašali bi se lahko, če je to sploh ljubezen, vendar pa tako pojmovanje predstavlja stvarni odnos do ljubezni za mnoge ljudi in večina ljubezenskih odnosov vsebuje vsej nekaj elementov tega sloga;
- prijateljstvo označuje slog, pri katerem so meje med ljubeznijo in prijateljstvom zabrisane; taka ljubezen ni ognjevitna, je pa trdna, stvarna in razmeroma trajna;
- pragmatičnost predstavlja slog, za katerega je značilen razumski pristop, ki je osredotočen na zaželene lastnosti partnerja, kjer je poudarek na skladnosti kriterijev obeh partnerjev, lahko bi jo označili tudi kot »načrtovana ljubezen«;
- obsesija vključuje številne »simptome ljubezni«, kot so npr. nespečnost, pomanjkanje koncentracije, ljubosumnost, trpljenje ipd., ki temeljijo na negotovosti v samega sebe in v partnerja, najpogosteje se pojavi v adolescenci;
- nesebičnost označuje ljubezen, ki ne postavlja nobenih zahtev in je pripravljena vse oprostiti, zanjo je značilna pripravljenost na samo-žrtvovanje, zato je bolj značilna za materinsko kot partnersko ljubezen (Lee, 1988, cit. v Hendrick in Hendrick, 1986).

Ameriški psiholog Sternberg (1986) je poskušal zajeti v enoten teoretski okvir vse pomembne dimenzije in vrste ljubezni. Po njegovem obstajajo tri osnovne sestavine oziroma dimenzije ljubezni: intimnost (pretežno čustvena komponenta; težnja po bližini partnerja, medsebojna povezanost, toplina, odkritost, razumevanje, skrb za partnerja), strastnost (motivacijska komponenta; zanosna čustvena usmerjenost k partnerju, telesna privlačnost partnerja, želja po zadovoljitvi različnih potreb v odnosu do partnerja) in zavezanost oziroma odločenost (pretežno kognitivna komponenta ljubezni; na nekoga se globoko navežemo, ga ljubimo in z njim ostanemo). Ljubezenski odnos se sčasoma spreminja. Strastnost je značilna za zgodnejšo stopnjo ljubezni, navadno kmalu doseže zenit in nato razmeroma hitro upade. Intimnost in zavezanost s časom naraščata, vendar vsaka komponenta malo drugače (Sternberg, 1986). Hazan in Shaver (1987) menita, da je ljubezen v mnogo čem podobna odnosom navezanosti, ki jih doživljamo v zgodnjem otroštvu.

Ljubezen naj bi bila v bistvu proces navezovanja in intimni odnosi odraslih sledijo vzorcu, ki je bil značilen za navezovanje v zgodnji dobi. Avtorja sta domnevala, da bodo osebe, ki so v otroštvu oblikovale tip tesnobno ambivalentne navezanosti, kot odrasli v svojem ljubezenskem odnosu tudi pokazale tesnobo in ambivalentnost. Ljubezensko razmerje odraslih lahko zvrstimo v tri kategorije, ki zelo spominjajo na kategorije zgodnjega navezovanja: osebe, ki nimajo težav pri vzpostavljanju tesnih odnosov z drugimi in opisujejo svoje ljubezenske odnose kot zanesljive, partnerje pa kot vredne zaupanja (varno navezani odrasli); osebe, ki doživljajo svojo ljubezen kot nekaj negotovega, pričakujejo, da bodo odbiti, doživljajo ljubosumnost (tesnobno ambivalentni odrasli); in osebe, ki imajo težave pri zbliževanju in v svoji ljubezni pogrešajo intimnost (Hazan in Shaver, 1987). Modeli odrasle navezanosti tako nastanejo na podlagi primarne navezanosti in se povezujejo z odraslimi partnerskimi odnosi, ki predstavljajo prostor za odigravanje vseh vzorcev navezanosti in omogočajo nastanek medosebnega psihičnega prostora (Kompan Erzar, 2003). Raziskovalci navezanosti (Rholes in Simpson, 2004; Crowell, Treboux in Waters, 2002), so ugotovili povezanost med navezanostjo in vedenjem s primarnim skrbnikom ter različnimi stopnjami navezanosti s kasnejšimi odnosi posameznika. Posamezniki, ki so bolj varno navezani, kar pomeni tudi, da so nežnejši, bolj ljubeči do svojih otrok, se v konfliktnih situacijah s svojim partnerjem obnašajo veliko bolj proaktivno pri iskanju rešitev za doseganje sporazumov. Prav tako veliko bolj sodelujejo s svojim partnerjem, kot tisti, ki so ne-varno navezani (Simpson idr., 2007). Čustvena navezanost otrok se oblikuje skozi generacije, pobira elemente drugih navezanosti in stremi za varno navezanostjo, še najbolj in ponovno v partnerstvu. Zaznave in spomini, ki jih posameznik ohrani iz otroštva, in odnosi s primarnimi skrbniki, oblikujejo odzivnost posameznika na različne oblike skrbniškega vedenja njihovih partnerjev v odraslosti (Simpson idr., 2007). Relacijska družinska teorija v svojem bistvu zajame najzgodnejše odnose in v njih išče temelje za nadaljnje vstopanje v odnose. Iskanje poteka na podlagi afektov, ki so se v človeško psihično strukturo zapisali že v zgodnjem otroštvu. Pri tem je statistično pomembna postavka, da afekti »iščejo odnos« oziroma, da posameznik vedno stremi za drugimi, ki so skladni in se povezujejo z njegovimi psihičnimi strukturami, s podobami oseb, ki so zgodaj zaznamovale njegov psihični svet (Gostečnik, 2004). Posameznik izbere partnerja, ki je na podoben stopnji diferenciacije kot on sam, kar pomeni, da je na podoben stopnji emocionalne zrelosti (Gostečnik, 2004). Zgodnje socialne izkušnje oblikujejo dolgotrajne razlike v načinih sklepanja odnosov, v katere se vpletajo načini navezanosti, ki so prisotni tudi v odraslih partnerskih odnosih. Tako obstajajo močne povezave med zgodnjo in odraslo navezanostjo, ki posameznika spremljajo od otroštva v odnosu s starši do odraslega obdobja v odnosu s partnerjem (Feeney in Noller, 1990). Kljub temu pa se znotraj odraslih odnosov primarna navezanost lahko spremeni. Moč navezanosti je povezana s starostjo posameznika in trajanjem ter bližino romantičnega odnosa s partnerjem (Mikulincer in Shaver v Dinero idr., 2008).

Duhovnost in seksualnost

Teoretično povezavo med duhovnostjo in spolnostjo iz krščanskega vidika med drugim opredeljujeta seksualna teologija in teologija utelešenja, ki sta v nasprotju z dualističnim pogledom spolnost prepoznala kot precej bolj integralno in celovito področje človeške izkušnje, ne le zgolj kot aktivnost za reprodukcijo, ampak kot vir sposobnosti za medčloveške odnose, za emocionalno in erotično povezovanje, za intimnost, za strast in za transcendenco, kot celovit izraz človekove osebnosti in samopodobe, zlasti v razmerju »telo-jaz«. Posledično se seksualnost dojema kot pomembna in integralna komponenta duhovnosti (npr. Nelson 1978; Heyward, 1989; Timmerman, 1992, cit. v Horn, Piedmont, Fialkowski, Wicks in Hunt, 2005).

Ta povezanost se realizira skozi senzualnost človeške seksualnosti, ko lahko posameznik doživlja neposredno erotično oziroma ljubezensko povezanost z bogom lastnega razumevanja oziroma duha (ang. the God of one's understanding), o čemer govori koncept utelešene duhovnosti (Horn idr., 2005).

Koncepta duhovnosti in seksualnosti je povezal tudi MacKnee (1997), ki trdi, da stanje osebne pomanjkljivosti (ang. incomplete) vodi v hrepenenje po povezovanju z drugimi; to vključuje tako seksualno kot duhovno iskanje. Antonsen ga dopolnjuje, da med spolno intimo moški in ženska momentalno dosežeta neke vrste transcendentalno izkušnjo enosti in popolnosti (Antonsen, 2003).

Piedmont povezanost razloži s tem, ko duhovnosti, ki vključuje pogled na življenje z bolj transcendentalne perspektive, pripiše sposobnost motivirati posameznika, da posvoji bolj celostno in medsebojno obče povezano osebnost (Piedmont, 1999). Prepričanje, da je posameznik neločljivo povezan z drugimi človeškimi bitji ter da sta medosebna sorodnost in medosebna skladnost neločljivo povezani, lahko posameznika vodi k prepričanju, da spolna intimnost v sebi vključuje božansko ali transcendentalno lastnost (Burris, Smith, Carlson, 2009). In prav zaradi edinstvenega poudarka medsebojne povezanosti lahko pričakujemo, da glede vplivanja na spolno vedenje mladostnikov duhovnost ne zagotavlja religiozne drže, ki omogoča zaščito tradicionalnih vrednot in zmanjšanje promiskuitete (Koenig, 2001); kar dokazujejo tudi rezultati (Burris idr., 2009).

Analize kažejo, da je duhovnost konsistentno pozitivno povezana s številom spolnih partnerjev, zlasti pri dekletih, in pogostostjo vaginalnih spolnih odnosov ter zelo močno napoveduje še pogostost spolnih odnosov brez kondoma, kar govori o tem, da je duhovnost edinstven in močan kazalec spolnega vedenja mladostnikov, zlasti pri dekletih (Burris idr., 2009).

Murray-Swank idr. (2005) je preučeval povezanost med seksualnostjo in duhovnostjo pri študentih (N = 151), kar je preiskal na podlagi njihovih prepričanj o sanktifikaciji spolnega odnosa, v sicer ne-zakonski, a ljubezenski zvezi. Sanktifikacija je definiral kot tendenco, da »v določenem segmentu življenja prepoznamo duhovni značaj in pomembnost.« V vzorcu njegove študije je ugotovil, da bolj kot so udeleženci v spolnem odnosu prepoznavali duhovne svetostne karakteristike, bolj verjetno so bili

udeleženi v spolnih aktivnostih v ljubečih razmerjih. Ugotovil je še, da je večja stopnja dojemanja svetosti in svetnostnih vrednot (npr. svet, blagoslovljen, posvečen, duhoven) v spolnem odnosu sovpadala z bolj pozitivnimi emocionalnimi odzivi in trenutno pogostostjo spolne dejavnosti ter s številom spolnih partnerjev pa tudi z večjo raznolikost nevaginalnih spolnih praks v heterospolnem odnosu (npr. oralni seks). Sanktifikacija se kaže kot izreden in smislen način razlaganja povezanosti med spolnostjo in duhovnostjo. Čeprav se ti rezultati zdijo nasproti intuitivnem pričakovanjem, pa morda odražajo odbijajočo se dualitično in nedualistično teološko perspektivo (Murray-Swank idr., 2005), morda pa tudi na podlagi stereotipnih predstav težje uvidljivo povezanost med spolnostjo in duhovnostjo.

Na drugi strani duhovnost vendarle zagotavlja in napoveduje določeno vedenje, ki bolj ugaja socialnim normam, postavljenim s strani družbe, saj je negativno povezana z občo seksualno permisivnostjo ter prisotnostjo tveganih oblik spolne dejavnosti (Murray, Ciarrocchi, Murray-Swank, 2007).

Medicinske raziskave so pokazale še na nevrološko povezanost med seksualnostjo in duhovnostjo (Newberg idr., 2001). Newberg idr. so ugotovili, da se nekatere spremembe, ki se pojavijo v možganih med globoko meditacijo in molitvijo podobne spremembam, ki se pojavijo v možganih med seksualno aktivnostjo.

Že uveljavljene raziskave so se dotaknile različnih področij raziskovanja v povezavi z navezanostjo, ljubezenskimi slogi in duhovnostjo, mi pa smo ta področja nadgradili še s komponento menjavanja partnerjev.

Problem in izhodišča

Starševska vloga kot spremljajoča senca vodi otroka čez mladostništvo v odraslost in ga pripravi za ključne življenjske vloge, tudi za partnerstvo. V sodelovanju z bližnjimi odnosi posameznik oblikuje svoj čustven prostor, osebno duhovnost in partnerski odnos, v katerem je prisotna temeljna navezanost. Partnerstvo oblikujejo različni ljubezenski slogi, ki lahko pomenijo stabilnost ali nenehno menjavanje partnerjev.

Cilj raziskave je ugotoviti, ali bo v partnerskih odnosih odraslih, ki poročajo o manj varnem stilu navezanosti, več menjav partnerjev kot v partnerskih odnosih odraslih, ki poročajo o varnem stilu navezanosti; ali se bodo tisti, ki menjavajo partnerje, ujemali v ljubezenskem slogu, in ali bodo značilnosti duhovnih dimenzij osebnosti drugačne kot pri tistih, pri katerih je menjavanj partnerjev manj.

Zanimalo nas je ali obstaja statistično pomembna povezanost med odnosi v družini in menjavanjem partnerjev v odrasli dobi, med odnosom do ljubezni in menjavanjem partnerjev v odrasli dobi ter med duhovnostjo in menjavanjem partnerjev v odrasli dobi.

Metoda

Udeleženci

V vzorec je bilo vključenih 353 udeležencev moškega in ženskega spola od 15. do 66. leta starost ($M = 29,6$ let, $SD = 9$), od tega je bilo 32 % ($N = 112$) moških in 68 % ($N = 241$) žensk, ki so bili ali trenutno so v partnerskem odnosu. Glede na zakonski stan je bilo v času izpolnjevanja vprašalnika 27 % udeležencev samskih, 20 % jih je bilo v mladostniški zvezi, 20 % v predzakonskem razmerju, 22 % poročenih, 1 % ovdovelih in 2 % razvezanih. Udeleženci so bili izbrani naključno iz okolja prek spletnega vprašalnika.

Instrumenti

Odnose v družini, ki jih mladi odrasli opisujejo z različnimi oblikami čutenj in izkušenj, smo merili z vprašalnikom Navezanost na starša (PAQ, Parental Attachment Questionnaire; Kenny, 1985), ki ocenjuje varnost navezanosti. Zanesljivost pri vseh treh dimenzijah, čustvena kakovost družinskih odnosov – ,96, starša kot spodbujevalca neodvisnosti – ,88, starša kot vir podpore – ,76.

Odnos do ljubezni smo merili z vprašalnikom Ljubezenski slogi (LAS, Love Attitudes Scale; Hendrick in Hendrick, 1986). Zanesljivost pri vseh šestih dimenzijah: erotika – ,78, igra – ,66, prijateljstvo – ,61, pragmatičnost – ,70, obsesija – ,67 in nesebičnost – ,77.

Duhovnost smo ocenjevali z Lestvico duhovne razsežnosti (STS, Spiritual transcendence scale, 1999), avtorja Piedmonta, oziroma s krajšo obliko tega merkega orodja (French, Piedmont, 2004), ki ima tri dimenzije: kontemplativna izpolnitev, univerzalnost in obča povezanost. Pri merjenju zanesljivosti je Cronbachov α pokazal zanesljivosti: pri skupni dimenziji duhovnosti – ,79, ter pri kontemplativni izpolnitvi – ,91, pri univerzalnosti – ,47 in pri občji povezanosti – ,65.

Spremenljivko menjavanja partnerjev smo ugotavljali s spodaj navedenimi vprašanji, ki smo jih sestavili samo za ta namen. Pred sklopom teh vprašanj je bilo dodano pojasnilo, s katerim smo posredno definirali njihov kontekst, tj. intimni zasebni odnosi. Na ta način smo prispevali k nedvoumnosti in jasnosti razumevanja vprašanj. Metričnih značilnosti teh vprašanj nismo določali, kar je v zvezi s tovrstnimi vprašanji značilno za večino raziskav iz področja seksualnega vedenja (Catania, Gibson, Chitwood in Coates, 1990, cit. v Tourangeau in Smith, 1996; prim. Leigh, Temple in Trocki, 1993), med drugim tudi zaradi irelevantnosti določanja zanesljivosti oziroma točnosti posameznega »screening« vprašanja, ki na tak način izmeri en vidik seksualnega vedenja (Schroder, Carey in Vanable, 2003).

Na podlagi 7 vprašanj, ki so predstavljena med instrumenti, smo pridobili še opisne podatke vzorca o menjavanju partnerjev. Od 352 udeležencev, se jih je do

sedaj 146 (41 %), ko so bili v partnerski zvezi, poljubljalo z drugo osebo, ki ni bila njihov partner, 206 (59 %) pa ne. Izmed 130 udeležencev, ki so smiselno odgovorili na vprašanje, kolikokrat so se, ko so bili v partnerski zvezi, poljubljali z drugo osebo, ki ni bila njihov partner, jih je največ odgovorilo, da enkrat (%), v povprečju pa se jim je to zgodilo štirikrat. Za 110 izmed teh 130 udeležencev velja, da se jim je to zgodilo od enkrat do petkrat. Za 41 od 351 udeležencev velja, da so bili v času odgovarjanja ali kdajkoli prej v t.i. »odprti zvezi«, v kateri s partnerjem nista pričakovala oziroma zahtevala partnerske zvestobe, ostali udeleženci, ki so odgovorili na to vprašanje, v takšni zvezi še niso bili. V povprečju so udeleženci do sedaj imeli spolni odnos s petimi osebami, največ udeležencev (%) pa le z eno. Sicer za 272 izmed 332 udeležencev, kolikor jih je odgovorilo na vprašanje o številu oseb, s katerimi so imeli spolni odnos, velja, da so imeli spolni odnos z eno do 12 osebami, za 32 pa jih velja, da niso imeli spolnega odnosa z nobeno osebo. Od 353 udeležencev jih 16 še ni bilo v nobeni partnerski zvezi (zveze kot so npr. intimna, srednješolska, resna, izvenzakonska, zakonska, globoka platonska itd., ki ne vključuje nujno spolnega odnosa), 50 jih je bilo v eni takšni zvezi, 69 v dveh, največ udeležencev (134) jih je bilo v tri do šest partnerskih zvezah, 17 jih je bilo v 10 do 15, 12 v 15 do 25 in sedem udeležencev v več kot 25 partnerskih zvezah. V povprečju so udeleženci ($N = 337$) do sedaj imeli spolni odnos s tremi osebami, s katerimi sicer niso imeli resne zveze. Sicer največ udeležencev (%) takšnega spolnega odnosa ni imelo nikoli, medtem ko za 113 izmed preostalih udeležencev, velja, da so imeli spolni odnos z eno do pet osebami. Od 104 udeležencev, ki so bili v času odgovarjanja poročeni, jih je bilo do takrat 83 enkrat v zakonski partnerski zvezi, 14 jih je bilo dvakrat v zakonski partnerski zvezi, pet pa tri- do šestkrat. Na splošnem vprašanju o strinjanju z menjavanjem partnerjev jih je 180 od vseh udeležencev odgovorilo z 'se ne strinjam', 67 z 'se delno ne strinjam', 30 z 'vseeno mi je', 57 z 'se delno strinjam' in 19 z 'se strinjam.'

1. *Ali ste se kdaj, ko ste bili v partnerski zvezi, poljubljali z drugo osebo, ki ni bila vaš partner?*
(Če ste odgovorili z 'da', kolikokrat se, ko ste bili v partnerski zvezi, poljubljali z drugo osebo, ki ni bila vaš partner (vsaj približno)?)
2. *Ali imata s partnerjem oz. ali ste kadarkoli z bivšim partnerjem imeli t. i. »odprto zvezo«, v kateri partnerja ne pričakujeta oziroma zahtevata partnerske zvestobe?*
3. *S koliko osebami (vključno z morebitno sedanjo zvezo) ste do sedaj imeli spolni odnos? Če se ne morete spomniti točno, navedite približno število.*
4. *S koliko osebami ste bili do sedaj po vaši oceni v partnerski zvezi (vse zveze, ki ste jim imeli kot npr.: intimna, srednješolska, resna, izvenzakonska, zakonska, globoka platonska itd.), ki ne vključuje nujno spolnega odnosa, vključno z morebitno sedanjo zvezo?*

5. *S koliko osebami, s katerimi po vaši oceni niste imeli resne zveze, ste do sedaj imeli spolni odnos? Če se ne morete spomniti točno, navedite približno število.*

6. *Se strinjate z menjavanjem partnerjev?*

Vprašanje za poročene:

7. *S koliko osebami ste bili do sedaj v zakonski partnerski zvezi, ki je vključevala spolni odnos, vključno z morebitno sedanjo zvezo?*

Postopek

Najprej smo pridobili vse potrebne vprašalnike za raziskovanje navezanosti na mamo in očeta, odnosov v družini, odnosov do ljubezni in duhovnosti. Večina vprašalnikov je bilo že predhodno prevedenih za potrebe raziskovanja, pri prevajanju vprašalnika za merjenje duhovnosti pa so pomagali študentje Oddelka za anglistiko in amerikanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani.

Podatke smo zbirali prek specializiranega spletnega programa QuestionPro, kamor smo nanizali nabor vprašalnikov. K reševanju smo povabili širok in naključen spekter ljudi, ki so bili vključeni v socialne mreže fakultet ljubljanske univerze. Pri zbiranju podatkov je bil vsem udeležencem pojasnjen potek in namen raziskave. Pri podajanju navodil udeležencem smo še posebej izpostavili napotek k skrbnemu prebiranju vprašanj in prošnjo k iskrenemu odgovarjanju. Na koncu smo se jim zahvalili za sodelovanje ter ponudili možnost, da jim rezultate in morebitne ugotovitve tudi predstavimo.

Rezultati

Pred začetkom statistične analize smo s pomočjo Kolmogorov – Smirnovega testa preverili normalnost porazdelitve dimenzij vprašalnika navezanosti na starša. Test normalnosti je pokazal, da se rezultati na dimenzijah (čustvena kakovost družinskih odnosov, starša kot spodbujevalca neodvisnosti, starša kot vir podpore) gibljejo od $p = ,00$ do $p = ,12$.

Pri vprašalniku ljubezenski slogi so rezultati pokazali, da se pri dimenzijah (erotika, igra, prijateljstvo, pragmatičnost, obsesija, nesebičnost) gibljejo od vrednosti $p = ,00$ do $p = ,16$.

Pri lestvici duhovne razsežnosti je test pokazal, da se rezultati pri dimenzijah (kontemplativna izpolnitev, univerzalnost, obča povezanost) gibljejo od $p = ,00$ do $p = ,01$.

Rezultati testa Kolmogorov – Smirnov so pokazali, da se rezultati ne porazdeljujejo normalno, zato smo uporabili neparametrične teste.

Zaradi obsežnosti rezultatov podajamo samo rezultate, pri katerih se je pokazala statistično pomembna razlika, merjena z Mann – Whitneyev U testom za dva neodvisna vzorca ($p < ,05$) med posameznimi skupinami.

Rezultati so pokazali, da na lestvici ljubezenskih slogov tisti, ki so se v partnerski zvezi že kdaj poljubljali z drugo osebo, v povprečju dosegajo statistično pomembne nižje rezultate od tistih, ki se v partnerski zvezi niso nikoli poljubljali z drugo osebo, in sicer pri dimenzijah igra (da – $M = 25,94$, $SD = 4,53$; ne – $M = 27,82$, $SD = 4,17$; $p = ,000$) in erotika (da – $M = 14,95$, $SD = 4,4$; ne – $M = 16,02$, $SD = 5,06$, $p = ,040$) (vrednotenje je obratno!).

Na lestvici duhovne razsežnosti pa tisti, ki so se v partnerski zvezi že kdaj poljubljali z drugo osebo, v povprečju dosegajo statistično pomembne višje rezultate od tistih, ki se v partnerski zvezi niso nikoli poljubljali z drugo osebo, in sicer na dimenziji kontemplativna izpolnitev (da – $M = 8,45$, $SD = 3,58$; ne – $M = 7,43$, $SD = 3,29$, $p = ,000$) in na skupni dimenziji duhovnosti (da – $M = 25,16$, $SD = 6,49$; ne – $M = 23,43$; $SD = 6,76$, $p = ,024$).

Iz rezultatov je razvidno, da na lestvici ljubezenskih slogov tisti, ki imajo oziroma so imeli kdaj z bivšim partnerjem »odprto zvezo«, v povprečju dosegajo statistično pomembne nižje rezultate od tistih, ki nimajo oziroma niso nikoli s katerim od bivšim partnerjem imeli »odprte zveze«, in sicer pri dimenzijah igra (da – $M = 24,49$, $SD = 5,89$; ne – $M = 27,36$, $SD = 4,07$, $p = ,003$) in pragmatičnost (da – $M = 20,56$, $SD = 5,68$; ne – $M = 22,55$, $SD = 4,85$, $p = ,043$) (vrednotenje je obratno!).

Na lestvici duhovne razsežnosti pa tisti, ki imajo oziroma so imeli kdaj z bivšim partnerjem »odprto zvezo«, v povprečju dosegajo statistično pomembne višje rezultate od tistih, ki odprte zveze nimajo oziroma je nikoli niso imeli, in sicer na dimenziji kontemplativna izpolnitev (da – $M = 9,66$, $SD = 4,01$; ne – $M = 7,63$, $SD = 3,29$; $p = ,004$) in univerzanost (da – $M = 8,95$, $SD = 2,89$; ne – $M = 7,86$; $SD = 2,37$; $p = ,025$) ter na skupni dimenziji duhovnosti (da – $M = 27,68$; $SD = 7,38$; ne – $M = 23,96$; $SD = 6,48$; $p = ,002$).

S pomočjo Kruskal – Wallisovega testa za več neodvisnih vzorcev smo izračunali statistično pomembne razlike med vzorci glede na stališče do pojava menjavanja partnerjev. V nadaljevanju smo izračunali med katerimi posameznimi skupinami znotraj vzorca je navedena največja statistično pomembna razlika med skupinami, kar smo ugotavljali z Mann – Whitneyevim U testom za dva neodvisna vzorca.

Iz rezultatov je razvidno, da na dimenziji igre (strinjanje – $M = 23,74$, $SD = 6,44$; ne strinjanje – $M = 27,89$, $SD = 4,26$, $p = ,002$) lestvice ljubezenskih slogov tisti, ki se strinjajo s pojavom menjavanja partnerjev, v povprečju dosegajo statistično pomembne nižje rezultate kot tisti, ki se ne strinjajo s pojavom menjavanja partnerjev (vrednotenje je obratno!).

Na dimenziji kontemplativna izpolnitev (strinjanje – $M = 10,26$, $SD = 3,46$; ne strinjanje – $M = 7,19$; $SD = 3,33$; $p = ,001$) lestvice duhovne razsežnosti tisti, ki se strinjajo s pojavom menjavanja partnerjev, v povprečju dosegajo statistično pomembne višje rezultate kot tisti, ki se ne strinjajo s pojavom menjavanja partnerjev.

Na lestvici ljubezenskih slogov so rezultati pokazali, da tisti, ki so bili do sedaj v treh do šestih partnerskih zvezah ne glede na vključenost spolnega odnosa, v povprečju dosegajo statistično pomembne višje rezultate od tistih, ki so bili do sedaj v 15 do 25 partnerskih zvezah ne glede na vključenost spolnega odnosa, in sicer pri dimenziji igra (treh do šestih partnerskih zvez – $M = 27,37$, $SD = 3,94$; 15 do 25 partnerskih zvez – $M = 21,83$, $SD = 4,24$, $p = ,000$) (vrednotenje je obratno!). Pri dimenziji nesebičnost (ena partnerska zveza – $M = 16,16$, $SD = 4,55$; treh do šestih partnerskih zvez – $M = 18,13$, $SD = 4,54$, $p = ,017$) te iste lestvice tisti, ki so bili do sedaj v eni partnerski zvezi ne glede na vključenost spolnega odnosa, v povprečju dosegajo statistično pomembne nižje rezultate od tistih, ki so bili do sedaj v treh do šestih partnerskih zvezah ne glede na vključenost spolnega odnosa (vrednotenje je obratno!).

Na dimenziji kontemplativna izpolnitev (treh do šestih partnerskih zvez – $M = 7,78$, $SD = 3,39$; 10 do 15 partnerskih zvez – $M = 9,53$, $SD = 3$, $p = ,031$) in na splošni dimeziji duhovnosti (treh do šestih partnerskih zvez – $M = 24,04$, $SD = 6,48$; 10 do 15 partnerskih zvez – $M = 27,88$, $SD = 5,98$, $p = ,015$) lestvice duhovne razsežnosti tisti, ki so bili do sedaj v 10 do 15 partnerskih zvezah ne glede na vključenost spolnega odnosa, v povprečju dosegajo statistično pomembne višje rezultate kot tisti, ki so bili do sedaj v treh do šestih partnerskih zvezah ne glede na vključenost spolnega odnosa.

Pri rezultatih je razvidno, da na dimenziji kontemplativna izpolnitev lestvice duhovne razsežnosti (ena partnerska zveza – $M = 7,13$, $SD = 3$; treh do šestih partnerskih zvez – $M = 11,80$, $SD = 4,38$, $p = ,016$) tisti, ki so bili do sedaj v treh do šestih partnerskih zvezah, vključujoč spolni odnos, v povprečju dosegajo statistično pomembne višje rezultate kot tisti, ki so bili do sedaj v eni partnerski zvezi, ki je vključevala spolni odnos.

Poljubljanje z drugo osebo v partnerski zvezi se statistično pomembno negativno povezuje z dimenzijo navezanosti na starša, in sicer s staršem kot vir podpore, ter z dimenzijama lestvice duhovne razsežnosti, in sicer z duhovnostjo in s kontemplativno izpolnitvijo. Statistično pomembno pozitivno se povezuje z dimenzijama lestvice ljubezenskih slogov, in sicer z igro in erotiko (vrednotenje je obratno!).

Število oseb, s katerimi se je partner poljubljal med partnersko zvezo, se statistično pomembno negativno povezuje z ljubezenskim slogom igro (vrednotenje je obratno!).

Zveza, v kateri partnerja ne pričakujeta oziroma zahtevata partnerske zvestobe, se statistično pomembno pozitivno povezuje z dimenzijama lestvice ljubezenskih slogov, in sicer z igro in s pragmatičnostjo (vrednotenje je obratno!). Statistično pomembno negativno se povezuje z dimenzijami lestvice duhovne razsežnosti, in sicer s splošno duhovnostjo, kontemplativno izpolnitvijo in z univerzalnostjo.

Tabela 1. Spearmanovi koeficienti korelacije in stopnje tveganja med posameznimi dimenzijami vprašalnikov PAQ, LAS, STS in kazalci menjavanja partnerjev.

Dimenzije	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pojubljanje z drugo osebo	p	,119	,184	,007**	,040*	,000**	,175	,719	,646	,103	,024*	,009**	,253
	r	-,083	-,071	-,143**	,040*	,230**	-,073	,019	,025	-,087	-,121*	-,139**	-,068
Št. poljubljanj z drugo osebo	p	,404	,967	,244	,909	,000**	,050*	,959	,057	,152	,745	,602	,537
	r	-,071	-,003	-,099	-,010	-,291**	-,165	-,004	-,160	-,121	,028	,044	,052
Odperta zveza	p	,916	,424	,106	,287	,003**	,167	,043*	,979	,310	,002**	,004**	,024*
	r	-,006	,043	-,086	-,057	,159**	,074	,108*	-,001	-,054	-,165**	-,155**	-,120*
Št. spolnih partnerjev	p	,590	,378	,172	,109	,000**	,017*	,801	,388	,004**	,000**	,000**	,027*
	r	-,030	-,049	-,075	-,088	-,275**	,131	-,014	,048	,159**	,212**	,191**	,121*
Št. vseh resnih zvez	p	,919	,402	,625	,081	,001**	,070	,679	,747	,009**	,000**	,000**	,015*
	r	-,005	-,045	,026	-,093	-,180**	,096	,022	,017	,140**	,214**	,219**	,129*
Št. spolnih partnerjev v ne-resnih zvezah	p	,402	,140	,257	,119	,000**	,403	,985	,275	,247	,006**	,011*	,532
	r	-,046	-,081	-,062	-,085	-,260**	,046	,001	,060	,063	,151**	,139*	,034
Strinjanie z menjavanjem partnerjev	p	,484	,162	,911	,154	,000**	,567	,687	,840	,067	,089	,000**	,895
	r	,037	,075	-,006	-,076	,231**	,031	-,022	-,011	-,098	-,091	-,200**	-,007
Št. partnerskih zvez	p	,338	,393	,036*	,040*	,390	,379	,962	,204	,307	,399	,384	,941
	r	-,079	-,071	-,172*	,040*	,071	,073	-,004	-,105	,084	,070	,072	,006
Št. partnerskih zvez po ločitvi	p	,257	,562	,168	,374	,274	,339	,904	,563	,458	,970	,618	,493
	r	-,157	-,081	-,191	-,123	,152	,133	,017	-,080	,103	,005	,069	-,095

Opombe: N = 353. 1 – Čustvena kakovost družinski odnosov (PAQ); 2 – Starša kot spodbujevalec neodvisnosti (PAQ); 3 – Starša kot vir podpore (PAQ); 4 – Erotika (L.A.S); 5 – Igra (L.A.S); 6 – Prijateljstvo (L.A.S); 7 – Pragmatičnost (L.A.S); 8 – Obsesija (L.A.S); 9 – Nesebičnost (L.A.S); 10 – Duhovnost (STS); 11 – Kontemplativna izpolnitev (STS); 12 – Univerzalnost (STS); 13 – Obča povezanost (STS).

*p < ,05; **p < ,01.

Število oseb, s katerimi je imel partner spolni odnos, se statistično pomembno negativno povezuje z ljubezenskim slogom igro ter pozitivno z ljubezenskim slogom prijateljstvo in nesebičnost (vrednotenje je obratno!). Statistično pomembno pozitivno se povezuje z dimenzijami lestvice duhovne razsežnosti, in sicer s splošno duhovnostjo, kontemplativno izpolnitvijo, univerzalnostjo in z občo povezanostjo.

Število partnerskih zvez, ne vključujoč nujno spolnega odnosa, se statistično pomembno negativno povezuje z ljubezenskim slogom igro, ter pozitivno s slogom nesebičnostjo (vrednotenje je obratno!). Statistično pomembno pozitivno se povezuje z dimenzijami lestvice duhovne razsežnosti, in sicer s splošno duhovnostjo, kontemplativno izpolnitvijo in z univerzalnostjo.

Število vseh oseb, s katerim je imel partner spolni odnos, v ne nujno partnerskem odnosu, se statistično pomembno negativno povezuje z ljubezenskim slogom igro (vrednotenje je obratno!). Statistično pomembno pozitivno se povezuje z dimenzijami lestvice duhovne razsežnosti, in sicer s splošno duhovnostjo, kontemplativno izpolnitvijo in z občo povezanostjo.

Strinjanje z menjavanjem partnerjev se statistično pomembno pozitivno povezuje z ljubezenskim slogom igro (vrednotenje je obratno!). Statistično pomembno negativno se povezuje z dimenzijo lestvice duhovne razsežnosti, in sicer s kontemplativno izpolnitvijo.

Število zakonskih partnerskih zvez, vključujoč spolni odnos, se statistično pomembno negativno povezuje z dimenzijo navezanosti na starša, in sicer starša kot vir podpore.

Razprava

Mnogi avtorji (Crowell, Treboux in Waters, 2002; Erdman in Caffery, 2003; Rholes in Simpson, 2004; Kompan Erzar in Poljanec, 2009), ki raziskujejo navezanost, trdijo, da posamezniki na podlagi izkušenj v zgodnjih odnosih s starši, ustvarijo notranji delovni model in stil navezanosti, ki sistematično vpliva na navezanost in vedenje v odraslem intimnem odnosu. Na našem vzorcu smo ugotavljali, ali prihaja do statistično pomembnih povezav med navezanostjo in odnosi s primarnimi skrbniki ter menjavanjem partnerjev.

Naši rezultati kažejo, da se spremenljivka starša kot vir podpore, ki je ena od treh spremenljivk vprašalnika, ki ocenjuje varnost navezanosti na starša, statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem o poljubljanju z drugo osebo, ki ni bila posameznikov partner, ko je bil v partnerskem odnosu. Kar govori o tem, da so se posamezniki, čigar starši so bili na razpolago, ko so potrebovali nasvet ali usmeritev in so dobili toliko pozornosti od njih, kolikor so jo potrebovali, in so staršema lahko zaupali svoje najbolj osebne misli in čutenja, v manjši meri poljubljali z drugo osebo, ki ni bila njihov partner, ko so bili v partnerskem odnosu.

Tako ugotavljata tudi Sperling in Berman (1994), ki trdita, da odrasli, ki so v svojem otroštvu imeli tople in odzivne starše, hkrati poročajo o večjem zadovoljstvu v intimnem odnosu s partnerjem ter so se v partnerskem odnosu bolj pripravljeni prilagajati in vztrajati, zato se najverjetneje tudi v manjši meri spuščajo v intimne odnose (nezvestoba) z drugimi posamezniki, ki niso njihovi partnerji.

Predvidevamo, da posamezniki, ki so razvili varno navezanost s svojimi starši v otroštvu in posledično poročajo o svojih starših kot toplih in odzivnih, so imeli starše, ki so imeli tudi urejene zadeve v partnerskem odnosu, tako da so se lahko v polnosti posvetili vzgoji otroka, hkrati pa je še vedno ostal prostor za njiju kot partnerja, kar je tudi dober model partnerstva za njune otroke. Torej, ko govorimo o varni navezanosti starš-otrok, moramo vedno imeti v mislih, da je za to potreben tudi urejen odnos med partnerjema oziroma staršema, saj ta v nasprotnem primeru lahko negativno vpliva na otrokovo odraslo intimno zvezo, hkrati pa odnos med staršema tudi predstavlja model za otroka, kako sploh odrasel intimni odnos izgleda, kar ugotavljata tudi Caspi in Elder (1988).

Spremenljivka starši kot vir podpore se statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem glede števila zakonskih partnerskih zvez, vključujoč spolni odnos. Posamezniki, čigar starši so bili na razpolago, ko so potrebovali nasvet ali usmeritev in so dobili toliko pozornosti od njih, kolikor so jo potrebovali, in so staršema lahko zaupali svoje najbolj osebne misli in čutenja, imajo manj zakonskih partnerskih zvez, ki vključujejo spolni odnos. Torej, odnos med staršem in otrokom ne pomeni samo model, po katerem bodo posamezniki gradili vse svoje odrasle intimne odnose, temveč je povezan tudi z dejstvom, kakšen način pristopanja k partnerskem odnosu bo razvil posameznik. Simpson (1990) ugotavlja, da posamezniki, ki so imeli s starši topel in ljubeč odnos, imajo v povprečju dalj časa trajajoče odnose s svojimi intimnimi partnerji in so jim tudi bolj zavezani. Prav tako poročajo tudi o večjem zadovoljstvu v odnosu, kar jih posledično tudi spodbuja, da ta odnos ohranijo. Avtorji Cobb, Davila in Bradbury (2001) pa še dodajajo, da imajo varno navezani posamezniki večje sposobnosti komunikacije in spoprijemanja s konflikti v odnosu ter drug drugemu nudijo več podpore.

Na našem vzorcu nismo dobili vseh dimenzij navezanosti na starša statistično pomembno povezanih z menjavanjem partnerjev, zato lahko le delno potrdimo hipotezo, kjer trdimo, da obstaja statistično pomembna povezava med navezanostjo na starša in menjavanjem partnerjev.

V nadaljevanju nas je zanimalo, ali prihaja do statistično pomembnih povezav med ljubezenskimi slogi v partnerskem odnosu posameznika ter menjavanjem partnerjev v odrasli dobi.

Lee (1988, cit. v Hendrick in Hendrick, 1986) je v svoji tipologiji opredelil šest ljubezenskih slogov, ki so v obliki dimenzij predstavljali lestvico ljubezenskih slogov (LAS), ki smo jo uporabili pri raziskovanju. Ugotovili smo, da se erotična ljubezen statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem o poljubljanju z drugo osebo, ki ni bila posameznikov partner, kar pomeni, da so se posamezniki, ki

ljubezen visoko vrednotijo in so močno predani partnerju, v manjši meri poljubljali z osebami, ki niso bile njihovi partnerji.

Ugotovili smo, da se ljubezen, ki predstavlja igro, statistično pomembno pozitivno povezuje z vprašanjem o številu oseb, s katerimi se je partner poljubljil, z vprašanjem o številu spolnih partnerjev, z vprašanjem o številu oseb v partnerski zvezi in z vprašanjem o številu spolnih partnerjev izven resne zveze, kar pomeni, da so se posamezniki, ki se izogibajo globokim čustvom in jih tudi pri partnerju ne želijo vzbujati ter pogosto menjavajo partnerje, v večji meri poljubljali z drugimi osebami, ki niso bile njihovi partnerji, so imeli več spolnih odnosov v in izven resne zveze ter so imeli več partnerskih zvez. Iz raziskave je razvidno, da se ljubezen, ki predstavlja igro, statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem o poljubljanju z drugo osebo, o »odprti zvezi« in z vprašanjem o strinjanju z menjavanjem partnerjev. Tako posamezniki, čigar ljubezen ima manipulativno kvaliteto in plitka čustva, v manjši meri sklepajo »odprte partnerske vezi« in se v manjši meri strinjajo z menjavanjem partnerjev.

Ljubezen, ki se prepleta s prijateljstvom, pa se statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem o številu spolnih partnerjev. Tako so posamezniki, katerih ljubezen ni ognjevita in se prepleta s prijateljstvom, imeli manj spolnih partnerjev.

Načrtovana ljubezen se statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem o »odprti zvezi«, kar pomeni, da posamezniki, ki razumsko pristopajo k izbiri partnerja s prej oblikovanimi zaželenimi lastnostmi partnerja, v manjši meri sklepajo »odprte partnerske vezi«.

Ugotovili smo, da se ljubezen, ki ne postavlja nobenih zahtev in je pripravljena vse oprostiti, statistično pomembno negativno povezuje z vprašanjem o številu spolnih partnerjev in z vprašanjem o številu oseb v partnerski zvezi. Ti posamezniki, ki so pripravljene na samo-žrtvovanje in ne postavljajo nobenih zahtev, so imeli manj spolnih partnerjev in manj partnerskih vezi.

Ugotovitve za posamezne dimenzije se ujemajo z Leejevo (1988, cit. v Hendrick in Hendrick, 1986) tipologijo ljubezni. Statistična pomembnost pri navedenih ugotovitvah in stopnje zanesljivosti dimenzij so bile sicer nizke, a so nakazovale na trend, ki sovпада s tipologijo. V tem oziru bi se lahko sklicevali na velikost vzorca (353 posameznikov), ki je bil ravno dovolj velik, da smo dobili statistično pomembnost, hkrati pa premajhen za visoko povezanost.

Na našem vzorcu nismo dobili vseh dimenzij ljubezenskih slogov statistično pomembno povezanih z menjavanjem partnerjev, zato lahko le delno potrdimo hipotezo, kjer trdimo, da obstaja statistično pomembna povezava med ljubezenskimi, slogi posameznika in menjavanjem partnerjev.

V zadnjem delu raziskave smo se osredotočili na povezavo med posameznikovo osebno duhovnostjo in menjavanjem partnerjev v odrasli dobi.

Duhovnost je močan kazalec spolnega vedenja mladostnikov, zlasti pri dekletih (Burriss idr., 2009), kar potrjujejo tudi rezultati te raziskave, pri čemer prednjači dimenzija duhovnosti, kontemplativna izpolnitev. Ta sicer napoveduje

pogostost trenutkov, ko posameznikova molitev oziroma meditacija nudita osebi emocionalno zadovoljstvo, ter govori o tem, kako močan občutek veselja, moči in podpore pri naporu v povezovanju z višjo stvarnostjo se v nekom vzbuja zaradi molitve oziroma meditacije (Piedmont, 1999). Konstrukt duhovnosti v tej raziskavi razumemo kot sposobnost posameznika, da lahko zavzame perspektivo, ki je izven lastnega direktnega občutka časa in prostora, in zmore gledati na življenje z bolj širokega in objektivnega zornega kota, vključujoč verovanje, da obstaja višji načrt in smoter, ki je nad umrljivo eksistenco, trajen in nespremenljiv, ki usmerja, daje življenju smisel in vrednote (Piedmont, 1999).

Rezultati so pokazali, da gojijo globljo duhovnost in zlasti v molitvi oziroma meditaciji najdejo emocionalno zadovoljstvo tisti posamezniki, ki so se v partnerski zvezi že kdaj poljubljali z drugo osebo, ki ni bila njihov partner, ter posamezniki, ki so bili že kdaj udeleženi v odprti zvezi, kjer partnerska zvestoba ni bila zahtevana. To lahko pomeni, da poduhovljenost in učinkovita molitev oziroma meditacija omogočata ali vsaj v veliki meri spremljata višjo seksualno permisivnost (Murray idr., 2007), kamor bi lahko spadalo tovrstno s seksualnostjo povezano vedenje v partnerskih zvezah.

Nadalje rezultati kažejo, da je močnejši pomen molitve oziroma meditacije bolj značilen za posameznike, ki so bili do sedaj v treh do šestih partnerskih zvezah, vključujoč spolni odnos, v primerjavi s tistimi, ki so bili do sedaj v največ eni takšni partnerski zvezi. To bi lahko pomenilo, da večje število spolnih partnerjev zahteva večjo angažiranost za duhovnost in molitev oziroma meditacijo, iz razloga, če spolna dejavnost ni vključena v zakonskem razmerju in je kot takšna nezadovoljujoča (Antonsen, 2003), potem šele duhovnost in molitev oziroma meditacija ponujajo zapolnitev manjka v človekovi notranjosti (Piedmont, 2007; MacKnee, 1997). Ali pa to pomeni, da večje število spolnih partnerjev zahteva večjo angažiranost za duhovnost in molitev oziroma meditacijo, ker spolnost šele skupaj z duhovnostjo vpliva posamezniku notranje energije in omogoča razvoj k bolj celoviti osebnosti (MacKnee, 1997), kjer je spolnost potrebno razumeti kot senzualno spolnost, skozi katero lahko posameznik doživlja neposredno erotično oziroma ljubezensko povezanost z bogom lastnega razumevanje oziroma duha (Horn idr., 2005), podobno kot to omogoča osebna duhovnost sama ali molitev oziroma meditacija (Piedmont, 1999). Sicer pa v naši raziskavi ne izključujemo možnosti vpliva tretje spremenljivke, ki je nismo predvideli in upoštevali.

Kljub temu da glavnina literature seksualnosti, zlasti zakonski seksualnosti, pripisujejo božanske poteze, ki vzbujajo najgloblji smisel ter krepijo partnerski odnos (Hernandez, 2008), pa nekatere predhodne raziskave (npr. Burris idr., 2009; Murray-Swank idr., 2005) tudi večje število spolnih partnerjev povezujejo z globljo duhovnost. Tudi rezultati te raziskave v splošnem potrjujejo, da so kazalci menjavanja partnerjev – število partnerskih zvez (ne vključujoč spolnega odnosa), število partnerskih zvez (vključujoč spolni odnos) in število spolnih partnerjev – pozitivno (sicer

šibko) povezani z duhovnostjo, predvsem s tisto, ki govori o učinkoviti predani molitvi oziroma meditaciji, in tisto, ki jo opisuje univerzalnost, tj. sposobnost videti človeštvo in vsebivajoče nasploh kot eno, kot medsebojno povezano eksistenco, z enako usodo, presegajoč fizične razlike (Piedmont, 1999).

Rezultati naše raziskave poleg zgoraj že opisanih kazalcev števila spolnih partnerjev ugotavljajo tudi, da so posamezniki, ki so bili do sedaj v 10 do 15 partnerskih zvezah, v primerjavi s tistimi, ki so bili do sedaj v treh do šestih partnerskih zvezah, pri čemer v zvezi spolni odnos ni bil nujno prisoten, bolj dovzetni in predani molitvi oziroma meditaciji, ki prinaša emocionalno zadovoljstvo, ter je za njih značilna tudi globlja duhovnost. To pomeni, da tudi za bolj platonsko ljubezen (če z njo razumemo partnerske odnose z manjšim ali nobenim poudarkom na telesni spolnosti) velja, da večje število partnerjev napoveduje globljo duhovnost. Kar bi morda lahko pomenilo, da močna čustvena doživetja, ki jih posameznik doživlja v svoji duhovni notranjosti ter jih vzbuja preko molitve oziroma meditacije, išče z manjšim poudarkom na telesnem zblizevanju, a z večjim poudarkom na čutnosti kot središču človekovega življenja (Bergant, 1981), in to šele v kasnejših (10 do 15) partnerskih zvezah. Morda pa to, da večje število dosedanjih partnerskih zvez z ne-nujno vključenim spolnim odnosom napoveduje globljo duhovnost, pomeni, da posameznik šele v kasnejših (10 do 15) zvezah v večji meri razvije duhovno občo povezanost s partnerjem kot intimnim prijateljem, zaradi česar je manj osredotočen na seksualno dejavnost (Holder idr., 2000), kot v prejšnjih zvezah.

Kakorkoli za boljše razumevanje vloge duhovnosti v povezavi s kazalci menjavanje partnerjev je bilo narejenega veliko, vendar bi morali za konkretnejše zaključke to raziskavo nadalje dopolniti z novimi raziskavami. Potrebno bi bilo preučiti, na kakšen način družbeno okolje, iz katerega prihajajo udeleženci naše raziskave, posreduje standarde za usmerjanje vedenja, med katerega spada tudi seksualno vedenje. Standardi in norme za odločanje, ki jih posameznik ponotranji in operira z njimi v medsebojnih odnosih, sicer izhajajo iz religioznosti (Koenig, 2001), vendar duhovnost povzame veliko teh lastnosti (Zinnbauer, Pargament in Scott, 1999; Zinnbauer in Pargament, 2005), zato bi bilo treba nadalje pri raziskovanju, kako je seksualno vedenje povezano z duhovnostjo, upoštevati tudi to spremenljivko. Duhovnost, ki se usmerja na ponotranjene subjektivne izkušnje božanske in nadnaravne stvarnosti, ki je različna od tega, kar omogoča posameznikova veroizpoved ali privzeta religiozna praksa, lahko bolje razloži vzorce spolnega vedenja (Hyman in Handal, 2006; Marler in Hadaway, 2002).

Zanesljivosti dveh dimenzij (univerzalnost in obča povezanost) sta nizki, medtem ko je pri kontemplativni izpolnitvi visoka. Slednja se je v tej raziskavi tudi največkrat pojavila v statistično značilnih povezavah in primerjavah. Vendar pa v celoti gledano, na našem vzorcu nismo dobili vseh dimenzij duhovnosti statistično pomembno povezanih z menjavanjem partnerjev, zato lahko le delno potrdimo hipotezo, kjer trdimo, da obstaja statistično pomembna povezava med duhovnostjo posameznika in menjavanjem partnerjev.

V prvem delu raziskave smo se prek navezanosti osredotočili na posameznikovo doživljanje odnosov z bližnjimi (očetom in mamo) in kako je ta vplivala na njihov odrasli intimni odnos. V prihodnjih raziskavah bi se lahko osredotočili tudi na to, kako so starši in otroci razreševali posamezne zaplete v družini. Ravno to lahko precej vpliva na posameznikovo vedenje v odraslem intimnem odnosu.

Če pa bi se lotili longitudinalne študije, bi lahko merili posameznikove odnose z bližnjimi skozi celotno obdobje življenja v primarni družini. Ko posameznik odrašča in postaja zrelejši, začenja tudi drugače gledati na odnos s starši. Prav tako pa se spomni čedalje manj podrobnosti, ki prav tako vplivajo na dojetje odnosa s staršema, ki ima posledično tudi vpliva na odrasli intimni odnos posameznika.

Zbrali smo podatke na udeležencih, ki so bili v večini ženskega spola. Večina moških ni želela odgovarjati na vprašanja, ki so se očitno dotikala občutljivejše oziroma nevsakdanje teme.

Kljub zagotavljanju anonimnosti, udeleženci niso bili prepričani, ali bodo res ostali anonimni in so zato raje odklonili sodelovanje. Kar posledično privede do manjšega števila udeležencev. Večji vzorec bi nam tako prinesel večjo sigurnost v rezultate oziroma sklepanje iz vzorca na populacijo.

Veliko udeležencev je prekinilo izpolnjevanje, saj se jim je zdel vprašalnik (oziroma sklop petih vprašalnikov) predolg. Trajanje reševanja pa je najverjetneje vplivalo tudi na kvaliteto reševanja udeležencev, ki so vprašalnice vseeno rešili. Dolgotrajno reševanje lahko udeleženca utruje, kar zmanjša točnost odgovorov, ki jih udeleženci podajo.

Omejitev naše raziskave v veliki meri izhajajo tudi iz raziskovalnega polja seksualnega vedenja, kjer je zaradi občutljivih vprašanj točnost samo-ocenjevalnih podatkov vprašljiva (Tourangeau in Yan, 2007; Tourangeau in Smith, 1996). Kot najočitnejši pokazatelj tega je neodzivnost ali prenehanje izpolnjevanja vprašalnika pri občutljivih postavkah, ki pa v naši raziskavi glede na primerljive raziskave iz tega področja ni bil nič večji (prim. Leigh, Temple in Trocki, 1993). Slabost je tudi v tem, da je imel naš vzorec velik starostni razpon, saj se parametri seksualnega vedenja ne porazdeljujejo enako med posameznimi starostnimi razredi (prim. Johnson idr., 2001), kar pa smo v naši raziskavi, osredotočeni bolj na samo povezanost seksualnega vedenja z drugimi osebnostnimi dimenzijami, zanemarili. Tudi nismo podrobneje raziskali, kakšne prednosti in slabosti na točnost podatkov prinaša izbrani način pridobivanja podatkov preko samo-ocenjevalnega spletnega vprašalnika (Schroder, Carey in Vanable, 2003). V nadaljnjih raziskavah bi bilo potrebno obravnavo področje specifikirati in se ob tem osredotočiti še na ta vidik pridobivanja podatkov, ki je za področje seksualnega vedenja posebej pomemben.

Literatura

- Amato, P. R. (1996). Explaining the intergenerational transmission of divorce. *Journal of Marriage And the Family*, 58(3), 628–640.
- Amoateng, A. in Bahr, S. (1986). Religion, family, and adolescent drug use. *Sociological Perspectives*, 29, 53–76.
- Antonsen, J. L. (2003). *God in the marital triangle: a phenomenological study of the influence of christian faith in the marriage relationship*. Langley: Trinity western university.
- Bergant, M. (1981). *Družina, zakon, ljubezen na razpotjih*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Bogaert, A. F. in Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships*, 9(2), 191–204.
- Burris, S. L., Smith, G. T. in Charles, R. (2009). Relations among religiousness, spirituality, and sexual practices. *The Journal of Sex Research*, 46(4), 282–289.
- Halpern C. T., Udry J. R., Campbell B., Suchindran C., Mason G. A. (1994). Testosterone and religiosity as predictors of sexual attitudes and activity among adolescent males: A bio-social model. *Journal of Biosocial Science*, 26(2), 217–234.
- Caspi, A. in Elder, G. H. Jr. (1988). Childhood precursors of the life course: Early personality and life disorganization. V E. M. Hetherington in R. M. Lerner (ur.), *Child development in life-span perspective* (str.115–142). New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cobb, R. J., Davila, J. in Bradbury, T.N. (2001). Attachment security and marital satisfaction: The role of positive perceptions and social support. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 1131–1143.
- Crowell, A. J., Treboux, D. in Waters, M. (2002). Stability of attachment representations: The transition to marriage. *Developmental Psychology*, 38, 467–479.
- Davila, J. in Bradbury, T. N. (2001). Attachment insecurity and the distinction between unhappy spouses who do and do not divorce. *Journal of Family Psychology*, 15, 371–393.
- Dempster, Mc. D., Frongillo, E. A., Pluhar. E. in Stycos, J. M. (1998). Understanding the relationship between religion and the sexual attitudes and behaviors of college students. *Journal of Sex Education and Therapy*, 123/(4), 288–296.
- Dinero, R. E., Conger, R. D., Shaver, P., Widaman, K. F. in Larsen-Rife, D. (2008). Influence of family of origin and adult romantic partners on romantic attachment security. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 622–632.
- Erdman, P. in Caffery, T. (2003). *Attachment and family systems: Conceptual, empirical and therapeutic relatedness*. London: The Guilford Press.
- Feeney, J. A. in Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 281–291.
- Gostečnik, C. (2004). *Relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Hazan, C. in Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524.
- Helminiak, D. (1989). Self-esteem, sexual self-acceptance and spirituality. *Journal of Sex Education And Therapy*, 15(3), 200–210.
- Hendrick, C. in Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 392–402.

- Hernandez, K. M. (2008). *Sacred sexual unions: the sanctification of marital sexuality in newlyweds*. Ohio (USA): Bowling Green State University.
- Holder, D. W., Durant, R. H., Harris, T. L., Daniel, J. H., Obeidallah, D. in Goodman, E. (2000). The association between adolescent spirituality and voluntary sexual activity. *Journal of Adolescent Health, 26*, 295–302.
- Horn, M. J., Piedmont, R. L., Fialkowski, G. M., Wicks, R. J. in Hunt, M. E. (2005). *Theology and Sexuality, 12*(1), 81–101.
- Hyman, C. in Handal, P. J. (2006). Definitions and evaluation of religion and spirituality items by religious professionals: A pilot study. *Journal of Religion and Health, 45*, 264–282.
- Johnson, A. M., Mercer, C. H., Erens, B., Copas, A. J., McManus, S., Wellings, K., ... Field, J. (2001). Sexual behaviour in Britain: partnership, practices, and HIV risk behaviours. *The Lancet, 358*(9296), 1835–1843.
- Karney, R. B. in Bradbury, N. T. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin, 118*, 3–34.
- Koenig, H. G. (2001). Religion and medicine II: Religion, mental health, and related behaviors. *International Journal of Psychiatry in Medicine, 31*, 97–109.
- Kompan Erzar, L. K. (2003). *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Kompan Erzar, K. (2006). *Ljubezen umije spomin*. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Kompan Erzar, K. in Poljanec, A. (2009). *Rahločutnost do otrok: stik z otrokom v prvem letu življenja*. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Leigh, B. C., Temple, M. T. in Trocki, K. F. (1993). The Sexual Behavior of US Adults: Result from a National Survey. *American Journal of Public Health, 83*(10), 1400–1408.
- Levey, T. C., Schiaffino, K. M. in Zaleski, E. H. (1998). Coping mechanisms, stress, social support and health problems in college students. *Applied Developmental Science, 2*(3), 127–137.
- MacKnee, C. (1997). Sexuality and spirituality: In search of common ground. *Journal of Psychology and Christianity, 16*(3), 210–221.
- Mahoney, E. R. (1980). Religiosity and sexual behavior among heterosexual college students. *Journal of Sex Research, 16*, 97–113.
- Marler, P. L. in Hadaway, C. K. (2002). Being religious or being spiritual in America: A zero-sum proposition? *Journal for the Scientific Study of Religion, 41*, 289–300.
- Murray, K. M., Ciarrocchi, J. W. in Murray-Swank, N. A. (2007). Spirituality, religiosity, shame and guilt as predictors of sexual attitudes and experiences. *Journal of Psychology and Theology, 35*(3), 222–234.
- Murray-Swank, N. A., Pargament, K. I. in Mahoney, A. (2005). At the crossroads of sexuality and spirituality: The sanctification of sex by college students. *International Journal for the Psychology of Religion, 15*, 199–219.
- Newberg, A., D'Aquili, E. in Rause, V. (2001). *Why God won't go away*. New York: Ballantine.
- Paul, C., Fitzjohn, J., Eberhart-Phillips, J., Herbison, P. in Dickson, N. (2000). Sexual abstinence at age 21 in New Zealand: The importance of religion. *Social Science and Medicine, 51*, 1–10.
- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality: Spiritual transcendence and the five-factor model. *Journal of Personality, 67*, 985–1013.

- Piedmont, R. L. (2007). Cross-cultural generalizability of the spiritual transcendence scale to the Philippines: Spirituality as a human universal. *Mental Health, Religion and Culture*, 10(2), 89–107.
- Poulson, R. L., Eppler, M. A., Satterwhite, T. N., Wuensch, K. L. in Bass, L. A. (1998). Alcohol consumption, strength of religious beliefs and risky sexual behavior in college students. *Journal of American College Health*, 46, 227–232.
- Rholes, W. S. in Simpson, J. A. (2004). Attachment theory: Basic concepts and contemporary questions. V W. S. Rholes in J. A. Simpson (ur.), *Adult Attachment: Theory, Research, and Clinical Implications*, (str. 3–14). New York: Guilford Press.
- Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth-LaForce, C., Kim, A. H., Burgess, K. B. in Rose-Krasnor, L. (2004). Attachment, friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 24(4), 326–356.
- Saucier, G. in Skrzypinska, K. (2006). Spiritual but not religious? Evidence for two independent dispositions. *Journal of Personality*, 14, 1257–1292.
- Schroder, K. E. E., Carey, M. P. in Vanable, A. (2003). Methodological Challenges in Research on Sexual Risk Behavior: II. Accuracy of Self-Reports. *Annals of Behavioral Medicine*, 26(2), 104–123.
- Shmueli-Goetz, Y., Target, M., Fonagy, P. in Datta, A. (2008). The Child Attachment Interview: A psychometric study of reliability and discriminant validity. *Developmental Psychology*, 44(4), 939–956.
- Simpson, J. A. (1990). Influence of attachment styles on romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 971–980.
- Simpson, J. A., Winterheld, H. A., Rholes, W. S. in Orin, M. M. (2007). Working models of attachment and reactions to different forms of caregiving from romantic partners. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(3), 466–477.
- Sperling, B. M. in Berman, H. W. (1994). *Attachment in Adults: Clinical and developmental perspectives*. New York: The Guilford Press.
- Sternberg, J. R. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93(2), 119–135.
- Thorton, A. in Camburn, D. (1989). Religious participation and adolescent sexual behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 641–652.
- Tourangeau, R. in Smith, T. W. (1996). Asking Sensitive Questions: The impact of data collection mode, question format, and question context. *Public Opinion Quarterly*, 60(2), 275–304.
- Tourangeau, R. in Yan, T. (2007). Sensitive Questions in Surveys. *Psychological Bulletin*, 133(5), 859–883.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I. in Scott, A. B. (1999). The emerging meanings of religiousness and spirituality: Problems and prospects. *Journal of Personality*, 67, 889–919.
- Zinnbauer, B. J. in Pargament, K. I. (2005). Religiousness and spirituality. V R. F. Paloutzian in C. L. Park (ur.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (str. 21–42). New York: Guilford.